

שאלות ותשובות

עם הרב יוסף צבי רימון

זמן אמירת הסליחות

שאלה

שלום הרב, מחמת ההגבלות על מספר המתפללים בבית הכנסת אין אפשרות שכל המתפללים יאמרו סליחות בשעות הבוקר, ואף אין אפשרות לקיים יותר ממניין אחד בחצות הלילה. האם יש אפשרות להקדים יותר את הסליחות כדי לאפשר קיום של כמה מניינים?

תשובה

מדברי הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד) נראה שזמן אמירת הסליחות הוא סמוך לסוף הלילה (כך דינק מדבריו הרב פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, או"ח, ח"ב, סימן ק"ה):

ומפני עניין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל ימות השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו להתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום.

כך כותבים גם ה**טור** (שם) ו**המהרי"ל** (ימים נראים, ה), שזמן אמירת הסליחות הוא באשמורת הבוקר (בשליש האחרון של הלילה). הטעם לכך הוא שבשלוש השעות האחרונות של הלילה הקב"ה שט בעולם ולכן זהו עת רצון (מגן אברהם תקפ"א, ס"ק א).

האם ניתן לומר סליחות קודם לכן בלילה?

בספר המוסר (עמי קלג; הובא בב"ח אות ג) כתוב שנהגים לקום בחצות הלילה ולהתפלל עד אור הבוקר, ומכאן שניתן לומר סליחות כבר מחצות הלילה (עיינו מגן אברהם א', ס"ק ד, שמחצות ואילך זהו עת רצון; וכתב הרב פיינשטיין (שם) שזהו מנהג קדום).

האם ניתן לאחר את אמירת הסליחות לבוקר?

הרב עובדיה יוסף (שו"ת יחווה דעת, ח"א, סימן מ"ו) האריך בכך והעלה שניתן לומר סליחות במשך כל היום (עד השקיעה).

האם ניתן לומר סליחות בין צאת הכוכבים לחצות הלילה?

המגן אברהם (תקס"ה, ס"ק ה) ו**המשנה ברורה** (שם ס"ק יב) כותבים על פי **האר"י והמקובלים** (שער הכוונות, דרוש א' של ערבית, בסופו, עמי שלט) שלפני חצות הלילה מתעוררים הדינים והגבורות ולאחר חצות מתעוררים החסדים ומידת הרחמים, ולכן אין לומר סליחות ו"ג מידות לפני חצות הלילה. וכן פסק בשו"ת **יחווה דעת** (שם), שאסור לומר סליחות לפני חצות.¹

אולם **בשו"ת אגרות משה** (שם) כתב שבשעת הדחק, כהוראת שעה, ניתן לומר סליחות כשעתיים לפני חצות (כלומר סוף האשמורה הראשונה – שליש הלילה) כדי שלא יתבטלו לגמרי מאמירת סליחות. הוא מסביר, שאף שלפי המקובלים אין לומר סליחות ו"ג מידות בין צאת הכוכבים לחצות הלילה, מסתבר שכונתם שרק אין לתפילה זו כוח מיוחד לעורר רחמים, אך בוודאי יש לה משמעות של תפילה רגילה. לכן אם אין אפשרות אחרת, ברור שעדיף לומר את הסליחות בזמן שבין צאת הכוכבים לחצות הלילה מאשר לבטל לגמרי את אמירתן (וכן כתב במשמרת שלום, סימן מ"א, ד).² הרב פיינשטיין מוסיף שבתוך פרק הזמן שבין צאת הכוכבים לחצות הלילה, הזמן הטוב ביותר לאמירת הסליחות הוא שליש הלילה (כשעתיים לפני חצות), כיוון שבזמן זה התפילה רצויה.

למעשה

במציאות רגילה רצוי לומר סליחות לאחר חצות או בבוקר. כשהדבר לא מתאפשר ניתן לומר את הסליחות במשך כל היום. ואם גם דבר זה לא אפשרי, לדעת האגרות משה ניתן להקל בשעת הדחק לומר סליחות כשעתיים קודם חצות (אך עדיף שלא יאמרו תחנון במקרה זה (שו"ע קל"א, ג ומשנ"ב שם ס"ק יח)).

הרב פיינשטיין הדגיש בתשובתו שההיתר הוא רק בשעת הדחק: "אבל צריך לפרסם ולהודיע שהוא רק הוראת שעה מפני הדחק רק בשנה זו ולשנה הבאה יאמרו סליחות בזמן". לכן בשנים רגילות עדיף לא להסתמך על היתר זה. אולם במציאות שלנו – אין לך שעת הדחק גדולה מזו. לכן, **אם רוצים לעשות כמה מניינים בזמנים שונים, ניתן לסמוך לכתחילה על דעת הרב פיינשטיין, וניתן לקיים מניין לאמירת סליחות גם שעתיים לפני חצות.**

אמירת סליחות מיד אחרי צאת הכוכבים

יותר מכך: מדברי הרב פיינשטיין עולה שמצד הדין הוא היה מוכן להתיר אמירת סליחות אפילו מיד אחרי צאת הכוכבים, אלא ש"אם אפשר יכונו בשליש הלילה". לכן, כשיש מציאות של שעת הדחק ממשי, ניתן להקדים לומר סליחות אפילו מצאת הכוכבים.

במציאות שלנו, במנייני חצרות ותפילה ברחוב, **בדרך כלל אי אפשר לומר סליחות אפילו שעתיים לפני חצות, כי הדבר מפריע לשכנים. לכן עדיף להקל בדבר זה, ולא לפגוע חלילה בשכנים ובגזל שינה.** ואמנם יש הסבורים שבמקרה זה עדיף לומר סליחות ביחידות אחר חצות הלילה או במהלך היום (עיינו משנ"ב תקס"ה, ס"ק יב; שו"ת יחווה דעת שם), אך מכיוון שלא מדובר על אירוע חד פעמי אלא על מציאות מתמשכת ובמצב של מגפה, נראה שיש להעדיף אמירת סליחות בציבור בין צאת הכוכבים לחצות.³

ואף שרוב הפוסקים כתבו לומר סליחות דווקא לאחר חצות, מסתבר שלפי הנגלה אין בכך איסור, והיו קהילות בעולם שנהגו כך כיוון שלא יכלו להתכנס בשעות אחרות, וכך למשל מובא **בסידור בית עובד** (סידור כמנהג הספרדים, ליוורנו, תרכ"ב, עמי קפד): "נהגים לומר בערבית אחר העמידה סליחות אלו מראש חודש אלול עד יום כפור". למרות זאת, בשנים רגילות צריך לעשות מאמץ גדול לומר סליחות לאחר חצות או במשך היום. במציאות קורונה, יש מקום להקל יותר כדלהלן.

לסיכום

סדר העדיפויות לזמן אמירת סליחות הוא כדלהלן:
מחצות הלילה ואילך.
סמוך לתפילת שחרית (עד סוף זמן תפילה או עד חצות היום).
במשך כל היום כולו עד השקיעה.
החל משעתיים לפני חצות (עדיף ללא תחנון).
אם אין דרך אחרת, ובפרט אם יש אפילו חשש קל שהדבר יפריע לשכנים, ניתן לומר מיד לאחר צאת הכוכבים (ללא תחנון).
לדעת פוסקים רבים, בשנים רגילות עדיף לומר סליחות ביחידות ולא לנקוט בדרך ד' או ה'. אולם בשנה זו ניתן לבחור בשעת הצורך אפילו בדרך ד' או ה' כדי לאפשר את קיומם של מניינים רבים וכדי שלא להפריע לשכנים במנייני החצרות.

ברכת ה' עליכם, הרב יוסף צבי רימון

יו"ר עמותת סולמות

ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב

רבה של אלון שבות דרום

1 בשו"ת מהר"ם זכותא (סימן ל') כתב שהבעיה היא באמירת י"ג מידות (וכנראה גם תחנון) בלילה. אולם בשער הכוונות משמע שלדעת האר"י יש בעיה גם באמירת מזמורי הסליחות עצמם (אלו שבנויים מפסוקים), ומעין זה כתב בכף החיים (תקפ"א, ס"ק ג), שאין לומר אף מזמורים המשולבים בסליחות משום שאין לומר פסוקים בלילה (אלא רק תורה שבעל פה).

2 יש להעיר שמדברי כף החיים (שם ס"ק ב) והמקובלים המבואים בתשובת הגר"ע יוסף נראה שאמירת י"ג מידות לפני חצות הלילה היא לא רק תפילה שכוחה קטן יותר אלא דבר בעייתי שיש להימנע ממנו.

3 אין הבדל של ממש בין אמירת סליחות שעתיים לפני חצות או מיד אחרי צאת הכוכבים – לפי הנסתר שתי האפשרויות בעייתיות, ולפי הנגלה שתיהן לכאורה טובות. לכן, אף שהרב פיינשטיין כתב שיש עדיפות לאמירת הסליחות כשעתיים לפני חצות, במציאות שלנו אין סיבה לחלק בין זמן זה לאמירת סליחות מיד אחרי צאת הכוכבים.